

ЦЕНТЪР ЗА СЕМИОТИЧНИ И КУЛТУРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

eБИБЛИОТЕКА

ПОЛ ДЕ МАН

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

e-издание на Център за семиотични и културни изследвания
2017
www.cssc-bg.com

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

2

Ако се съди по множество публикации напоследък, духът на времето не духа в посоката на вътрешните и формалистките критически нагласи. Вече не чуваме толкова много за *съответствия*, но все повече слушаме за *съотнасяния*, за неезиковото „външно“, към което се отнася езикът, което го обуславя и върху което той въздейства. Акцентът пада не толкова върху фикционалния статус на литературата – свойство, приемано сякаш с прекалена лекота за даденост днес – а върху играта между онези фикции и категориите, за които се предполага, че съставляват част от реалността, като например Аз-а, човека, обществото, „твореца, съответната му култура и целокупната човешка общност“, както се изразява един критик. Оттук и наблягането върху хибридни текстове, третиращи като отчасти литературни, отчасти референциални; върху масови продукти, върху литературни автобиографии като ключ за проникване в Аз-а и т.н.

A READER

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

3

Веднъж положили добре поддържани вътрешен ред и закон в литературата, вече можем уверено да се посветим на външните работи, на външната политика на литературата. Един от най-противоречивите развои съвпада с един нов подход към поетиката или поетологията, както я наричат в Германия, който я третира като клон на общата семиотика. Във Франция семиология на литературата представлява резултатът от дълго отлагания и затова още по-всеобхватен сблъсък на повратливото френско литературно съзнание с категорията на формата. Като противоположна на семантиката, семиологията е наука или изучаване на знаците като означаващи; тя не пита какво думите значат, а как значат. Противно на американската Нова Критика, която извеждаше интроспективността на формата от практиката на изключително самосъзнателни модерни писатели, френската семиология се обърна за модел към лингвистиката и припозна за свои учители по-скоро Сосюр и Якобсон, отколкото Валери или Пруст.

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

4

Посредством осъзнаването на произволността на знака (Сосюр) и на литературата като автотелично твърдение, „фокусирано върху начините си на изразяване“ (Якобсон), целият въпрос за значението може да бъде заскобен, освобождавайки по този начин критическия дискурс от омаломощаващото бремене на перифразата. Демистифициращата мощ на семиологията в контекста на историзъм и тематизъм във френското литературознание беше наистина значителна. Тя показва, че усетът за литературното измерение на езика бива като цяло изличаван, ако е налице некритична покорност пред авторитета на референцията. Тя в частност опровергава мита за смисловото съответствие между знак и референт, както и възжеланата надежда, че може и тъй, и иначе; да бъдеш формалист сутрин и обществен моралист следобед, да обслужваш едновременно и техниката на формата, и субстанцията на смисъла.

A READER

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

5

Една от най-поразителните черти на литературната семиология, по начина, по който я практикуват в момента във Франция и другаде, е употребата на граматически (главно синтактични) структури в съвместителство с реторични структури, без видимо съзнание за възможна несъгласуваност помежду им. В литературните си анализи Барт, Женет, Тодоров, Греймас и техните възпитаници, в акт на опростителски регрес спрямо Якобсон, карат граматика и реторика да работят в идеална взаимна проницаемост и да прехождат без прекъсвания и пречки от граматически в реторични структури. Всъщност, в посоката, в която изучаването на граматическите структури бива усъвършенствано в съвременните теории на генеративната, трансформативната и дистрибутивната граматика, изследването на тропите и фигурите (което е значението на термина *реторика*, използвано тук, а не производните значения на коментар или на красноречие, или пък на убеждаване) се превръща в просто продължение на граматическите модели, специфичен под-ред на синтактичните отношения.

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

6

[...] Работата със сякаш най-тънък усет, излязла от тази школа – изследването на Женет върху фигуративните модели – може да бъде представена като привеждане на реторични трансформации или комбинации към синтактични, граматически схеми. Може да се запита дали това свеждане на фигура до граматика е оправдано. Наличието на граматически структури в литературните текстове, в рамките на изреченската цялост и извън нея, е неоспоримо, а тяхното описание и класифициране – неотложни. Остава въпросът дали и как фигурите на реториката могат да бъдат включени в тази таксономия. Този въпрос е в сърцевината на дебата, протичащ сред голямо многообразие от външно несвързани форми в съвременната поезика. Ала историческата картина на съвременното литературознание е твърде обърквана, че да направи от разчертаването на подобна карта упражнение, нелишено от полза.

A READER

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

7

Граматиката и логиката стоят една спрямо друга в диада, формираща отношение на непоклатима взаимна подкрепа. Според една логика на действията, вместо на твърденията, каквато е теорията на речевите актове на Остин, упражнила такова мощно влияние върху съвременните американски изследвания по литературна семиология, прехождането между речеви актове и граматика също не среща трудности. Изпълнението в рамките на езика на онова, което се нарича илокутивен акт, като например заповядването, питането, отричането, допускането и пр., отговаря на граматическите структури при синтаксиса в съответстващите даповедни, въпросителни, отрицателни, условни изречения. „Правилата за илокутивните актове – пише Ричард Оман – определят дали изпълнението на даден акт е добре проведено, точно както граматическите правила определят дали продуктът на илокутивния акт – изречението – е добре оформен... Ала докато правилата на граматиката касаят отношенията между звук, значение и синтаксис, правилата на илокутивните актове касаят отношенията между хората“.

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

8

И след като по този начин реториката е схващана изключително като убеждаване, като непосредствено действие върху другите (а не като вътрешно-езикова фигура или троп), преходимостта между илокутивното царство на граматиката и перлокутивното на реториката е самоочевидна. Тя става основата на една нова реторика, която точно както при Тодоров и Женет, ще бъде също и нова граматика. При отсъствието на ангажимент към същината на въпроса, може да се отбележи, че тук допуснатата проходимост между граматика и реторика няма подкрепата от страна на теоретическото и философско осмисляне.

A READER

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

9

Чарлз Сандърс Пърс, който заедно с Ницше и Сосюр положи философската основа на модерната семиология, подчерта различието между граматика и реторика в своето прочуто и така провокативно бездънно дефиниране на знака. Той настоява, както е добре известно, на необходимото присъствие на трети елемент, наречен *интерпретант*, при всяко отношение, което знакът поддържа със своя обект. Знакът следва да се интерпретира, щом като се налага да разбираме идеята, която той би следвало да носи; и това е така, защото знакът не е самото нещо, а значение, производно от нещото чрез процес, тук наречен представяне, който процес не е просто пораждащ, т.е. разчитащ на еднозначен произход. **Интерпретацията на знака за Пърс не е значение, а друг знак; тя е четене, а не декодиране; това четене трябва на свой ред да бъде интерпретирано до друг знак и така *ad infinitum*.**

A READER

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

10

Пърс нарича този процес, при който „един знак дава живот на друг“, чиста реторика, отличаваща се по този начин от чистата граматика, която постулира възможността за безвъпросно двусъставно значение, както и от чистата логика, която постулира възможността за универсална истинност на значенията. Само ако знакът пораждаше значение по същия начин, по който обектът поражда знака, иначе казано чрез представяне, не би имало нужда да се разграничава граматика от реторика. Тези бележки следва да укажат поне на съществуването и на трудността на въпроса, трудност, която поставя неговото сбито теоретическо излагане отвъд силите ми. [...]

A READER

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

11

[...] Изглежда че има разлика между онова, което нарекох *реторизация на граматиката* (както при реторичния въпрос) и *граматизация на реториката* (както е при четенето от типа, скициран върху пасаж от Пруст). Първата опира о неопределеност, до една разпъната неувереност, която беше неспособна да избере между два начина на четене, там където втората сякаш се добира до истина, ако и да върви по пътя на негативността, като излага на показ грешка, фалшива претенция. **Ала няма абсолютно никакво основание анализи от типа на предлагания тук за Пруст да не са приложими, при съответните модификации върху техниката, към Милтън, или към Данте, или към Хьолдерлин. Това на практика ще бъде и задачата на литературната теория в идните години.**

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

12

Би могло да изглежда все едно казваме, че критическото четене е деконструкцията на литературата, свеждането на реторичните мистификации до строгостта на граматиката. И ако се позоваваме на Ницше като философа на такава критическа деконструкция, тогава литературният теоретик би станал съюзник на философа във враждата му с поетите. Теорията и литературата биха се обособили спрямо епистемологическата ос, разграничаваща граматика от реторика. [...] И пак сме пред нашия неполучил отговор въпрос: дали граматизацията на реториката опира о негативната сигурност или пък, подобно на реторизацията на граматиката, остава разпъната в невежеството за собствената си истина или неистина. Две заключителни ремарки ще са достатъчни за отговор на въпроса.

Преди всичко не е вярно, че текстът на Пруст може просто да бъде сведен до настояването върху една мистификация, която нашето четене деконструира.

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

13

Четенето не е „наше“ четене, доколкото то прибъгва единствено до езикови елементи, предложени от самия текст; разграничаването между автор и читател е едно от фалшивите разграничения, които четенето прави очевидни.

Деконструкцията не е нещо, което сме прибавили към текста; тя конституира текста поначало. Литературният текст едновременно утвърждава и отрича авторитета на собствения си реторичен модел и посредством четенето на текста ние само опитвахме да се поприближим до това да станем читател, толкова пълноценен, колкото ще трябва да е бил на първо място авторът, за да напише изречението.

Поетическото писане е най-усъвършенстваният и рафиниран модел на деконструкция; като писане то може да се различава от критическия или изследователски дискурс по икономията на артикулацията се, но не и по вид. [...]

A READER

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

14

Ние привършваме в случая с реторичната граматизация на семиологията, точно както и с граматическата реторизация на илокутивните изрази, в същото състояние на разпънато невежество. Всеки въпрос за реторичния модус на литературния текст е винаги реторичен въпрос, който дори не знае дали наистина пита.

Литературата, също както и литературната теория – различието между тях е илюзорно – е осъдена (или привилегирована) да бъде завинаги най-строгият и, като следствие, най-ненадеждният език, посредством който човекът назовава и променя себе си.

A READER

СЕМИОЛОГИЯ И РЕТОРИКА

Пол де Ман

15

MODERN
Criticism
and Theory

Презентацията представлява подбрани откъси от главата „Семиология и реторика“, публикувана в книгата на Пол де Ман „Алегории на четенето“ (С., 2000, ИК „Критика и хуманизъм“) в превод на Д. Камбуров. Всички права на автора, преводача и издателството са запазени. Презентацията е с образователна цел и е за нуждите на студентите от курсовете „Теория на интерпретацията“ в НАТФИЗ и „Семиотика и интерпретация“ в СУ „Св. Климент Охридски“.

издание на Център за семиотични и културни изследвания, 2017
Само за учебни и образователни цели